

T.C

**KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİLM VE DRAMA YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ALBERT CAMUS'UN "YANLIŞLIK" ADLI OYUNUNDAN
UYARLANAN FİLMDE**

"MARTHA" ROLÜNE ÇALIŞMA SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF TEKÇE

İstanbul, 2009

T.C

**KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİLM VE DRAMA**

**ALBERT CAMUS'UN "YANLIŞLIK" ADLI OYUNUNDAN
UYARLANAN FİLMDE**

"MARTHA" ROLÜNE ÇALIŞMA SÜRECİ

Elif Tekçe

S.B.E. Film ve Drama Yüksek Lisans Programında Hazırlanan

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Çetin Sarıkartal

İstanbul, 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
GİRİŞ.....	1
1.ALBERT CAMUS VE YANLIŞLIK FİLMİNİN İZLEKLERİ	
1.1. Yazarın Hayatı ve Tiyatro Anlayışı.....	2
1.2. Filmin Konusu.....	3
1.3. Camus'nün Evreni Algılamasında Varoluşçuluk	4
1.4. Martha ve Maria'nın Trajedisi.....	7
2.MARTHA'NIN UYUMSUZLUĞU VE EVRENİ ALGILAMASI	
2.1. Uyumsuz İnsan Tanımında Martha'nın Haklılığı.....	9
2.2 Martha Maria Karşıtlığı.....	11
2.3. Martha Oyuncu Dramaturgisi.....	14
2.4. Oyuncu Uyumsuz İlişkisi.....	23
3.SONUÇ.....	25
KAYNAKÇA.....	26

ÖNSÖZ

2007 yılında Kadir Has Üniversitesine girmek istememin en önemli nedeni Çetin Sarıkartal, Ezel Akay ve Müge Gürman'la çalışmak istememdi. Bu üç hocanın tiyatro, sinema alanlarında verdikleri ürünler benim onların bilgisinden yararlanmak istememe neden oldu. Bölüme girdiğim andan itibaren diğer bölüm hocalarımızın da etkileri ve öğrendiğim her şey kendi projelerimi yapabileceğim inancının doğmasına neden oldu. Kendilerine hep arkamızda oldukları ve destekledikleri; bu desteği tüm samimiyetleri ile gösterdikleri için teşekkür ederim. Özellikle dramaturgi konularında sonsuz bilgisini bize açan danışman hocam Doç. Dr. Çetin Sarıkartal'a ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Bir çalışmanın uygulamasında kendisinden edindiğim teknik ve bilgiler çok kıymetli... Filmin montaj aşamasında destekleri hiç kuşkusuz tartışılmaz değerdedir. Yine yardımlarını bizden esirgemeyen hocamız Ezel Akay'a filmin montajı ve teknik konularda çok yardımcı olduğu ve desteğini hiç esirgemediği için teşekkürler.

Elif Tekçe

ÖZET

ALBERT CAMUS'UN "YANLIŞLIK" ADLI OYUNUNDAN
UYARLANAN FİLMDE

"MARTHA" ROLÜNE ÇALIŞMA SÜRECİ

Tekçe, Elif

Film ve Drama Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Çetin Sarıkartal

2009, 27 sayfa

Bu çalışma Albert Camus'nün "Yanlışlık" adlı oyununun son perdesinden hareketle yazılan "Yanlışlık" adlı kısa film senaryosunda, oyunculuk dramaturgisinin nasıl yapıldığını ve bu dramaturginin Martha karakterini nasıl biçimlendirdiğini anlatır. Martha karakteri, Albert Camus'nün felsefi düşüncesinin biçimlenmiş halidir. "Uyumsuz İnsan", "Özgürleşme", "Öldürme" ve "İntihar" temalarının, Martha ve Maria karakterleri arasındaki durumu nasıl ortaya çıkardığı ve bu durum üzerinden karakterleri nasıl biçimlediği anlatılır.

Anahtar kelimeler: Dramaturgi, oyunculuk, Albert Camus, intihar, öldürme, özgürleşme, uyumsuz insan

ABSTRACT

THE PREPARATION AND PERFORMANCE PROCESS
OF THE ROLE “MARTHA”

IN THE FILM

BASED ON ALBERT CAMUS’S PLAY

“THE MISUNDERSTANDING”

Tekçe, Elif

MFA in Film and Drama

Supervisors: Dr. Çetin Sarıkartal

2009, 27 pages

This study gives a detailed account of how the dramaturgy was constructed in the short film script “The Misunderstanding”, which was adapted from the last act of the play “The Misunderstanding” (Le Malentendu), written by Albert Camus and how this dramaturgy has influenced the performance process of character Martha, through which Albert Camus's philosophical thinking is exposed. The study illustrates how the themes, “Maladjusted Person”, “Liberation”, “Killing” and “Suicide” reveals the relationship between the characters Martha and Maria and how the characters are influenced by these themes as well. Lastly, an evaluation of the acting process based on that analysis is given.

Key words: Dramaturgy, acting, Albert Camus, suicide, killing, liberation, maladjusted person.

GİRİŞ

Albert Camus'un "Yanlışlık" adlı oyunundan hareketle yazdığımız "Yanlışlık" adlı kısa film senaryosunda Martha karakterinin biçimlenmesi, öldürme ve intihar olgularının, bu karakterin oluşmasına nasıl etki ettiğini anlamamıza neden olur. Martha ve annesi pansiyonlarında kalmak isteyen müşterileri, ceplerindeki parayı almak için öldürürler. Bu cinayetleri yapmalarının tek nedeni içinde buldukları pansiyondan gidebilme isteğidir. Ancak bu müşterilerden birisi uzun zaman önce onları terk eden kardeşi Jan'dır. Jan'ın kardeşi olduğunu anlamadan onu da uyutup nehre atarlar. Ancak Jan'ı kardeşi olduğunu anladığında; bu cinayet Martha için diğer öldürmelerden farklı olmayacaktır. Bu durum Martha karakterini oynayabilmem için elimdeki en önemli bilgilerden birisi. Cinayet eyleminin anlamsızlığı burada ortaya çıkar. Çünkü Martha için Jan sadece bir yabacıdır. Bu yüzden ki; Martha'nın öldürme eylemi kardeşini öldürme eyleminden daha aşağı bir durum değildir. Martha annesiyle birlikte yaptığı öldürme eylemi ile var olmaya çalışan bir karakterdir. Hayata müdahale edebileceği tek şey cinayettir. Bu eylem onun var olmasını sağlar. Bu nedenle Martha, Albert Camus'nün varoluşçuluk düşüncesinin etten kemikten yansıması gibidir. Albert Camus'nün uyumsuz insan tanımını yapmamız, Martha'yı ve filmdeki durumu anlamamız için gerekmektedir. Uyumsuz yaşam dünyadaki akılcı mantığı reddeden bir durumdur. Filmde anlatılan mesele uyumsuzluk olarak görülse de oyunun yapısına baktığımızda geleneksel bir dramatik yapının korunduğunu görürüz. "Camus ve Sartre evrenin akılcı durumlarını ne kadar reddetseler de oyunlarını geleneksel dramatik biçimlerini korurlar."¹ Antik Yunan Tragedyalarında karakter bir seçim yapar ve seçiminin sonucunda yıkıma uğrar. Ancak Antik Yunan oyunlarındaki yıkım Camus'nün "Yanlışlık" adlı oyunundaki Martha karakteri için bir yıkım değil aksine bir çıkıştır. Bu durum Martha'nın varoluş sorgulamasını yapmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu sorgulamanın filmde etkisinin korunabilmesi için, Martha'nın oynanma yöntemini Stanislavsky metodu olarak belirlemeye çalıştım.

¹Brockett Oscar, Dünya Tiyatro Tarihi çev: Sevinç Sokullu, Sibel Dinçel, Beliz Güçbilmez, Selda Öndül, Tülin Sağlam. Ankara, Dost yayınevi 2000 sf 577

Absürd Tiyatronun çıkış noktasında bulunan Albert Camus'un yarattığı bu geleneksel dramatik yapı Stanislavsky metoduyla çalışma nedenlerimden birisi olmuştur. Çünkü düşüncelerin aktarılması ancak daha yalın bir ifadeyle anlatılabilir. Bu filmde de oyunculuk anlayışının hakiki bir noktadan yapılması dramaturgi çalışmasını da belirler. Seyircinin ya da okuyucunun Martha karakterini katil ya da deli görmemesi gerekmektedir. Bu gereksinim Camus'nün hayatını ve düşünce yapısını incelemememize neden olmuştur. Martha'nın yaşama başkaldırısı, ancak anlamsız bir dünyada var olmanın da anlamsızlığını aktararak sağlanacaktır.

1. ALBERT CAMUS VE “YANLIŞLIK” FİLMİNİN İZLEKLERİ

1.1.YAZARIN HAYATI

Albert Camus, Fransız pasaportlu ama Cezair doğumlu oyun yazarı romancı ve denemecidir. Babasının 1. Dünya Savaşında yaşamını yitirmesinden sonra İspanyol kökenli ailesiyle Cezayir'e yerleşir. Lycee d'Alger Lisesine gider. Geçim için çeşitli işlere girer ve çıkar. Cezayir Üniversitesi'nde felsefe okur, komünist Partisine katılır. Le Theatre de Travail (İşçi Tiyatrosu) adlı amatör bir topluluk kurar. Cezayir Radyosu'nun tiyatro kolu olarak Cezayir 'de etkinliklerde bulunur.1935'te üniversiteyi bitirir, sağlık nedenleri yüzünden doktorasını yapamaz. L'equipe adlı tiyatro topluluğuna oyuncu ve yönetmen olarak katılır. Fransa'ya giderek Savoy Dağları'nda sağlığını düzeltmeye çalışır. Cezayir'e döner. L'AlgerRepublicain gazetesinde çalışmaya başlar.1939'da askerden çevrilir; ertesi yıl yeniden Paris'e gider. Paris Soir gazetesinde çalışmaya başlar. Fransa'nın düşmesinden sonra Cezayir'e döner. Orada özel okulda öğretmenlik yapar.1942'de Paris'e döner. Direniş Hareketine katılır. Combat gazetesini çıkarır ve 1947'ye kadar yönetir. 1950'de Güney Amerika'ya gezeri.1957'de Nobel Edebiyat Ödülünü alır. Varoluşçu düşüncenin ve tiyatronun başlıca temsilcilerinden olan Camus, insanın saçma bir durum içinde bulunduğunu ve

anlamsız, amaçsız bir yaşam etkinliğine mahkûm olduğu düşüncesinden yola çıkarak, insanın saçma özgürlük içinde takınabileceği olumlu ya da olumsuz tavırları oyunlarına sorun olarak ele alır. Varoluşsal gerçeğin değişik görünüş biçimleri olarak delilik, adam öldürme ve intihar gibi sınır tanımaz coşkulardan doğan tepkisel eylemleri işler. Camus'nün oyun kişileri bu yüzden, kendi felsefesinin araçları olmanın; oyunun eylemi ve örgüsü de bu felsefenin işleyişinin, gerçekliğin yerini alışının sıkıntısını çekerler. Caligula (1938,Caligula)adlı oyunu, özgürlüğün sınırlarının araştırılışını intiharla sonuçlandırır. L'etat de siege (1948, Sıkıyönetim) ,veba adlı romanına benzer biçimde faşizm ve Nazizm örneğinde, totaliter yönetimlerin alegorisidir. Le Malentendu(1944,Yanlışlık) ilk kez Lillo tarafından The Fatal Curiosity da sergilenmiş oyununda ele alınmış bir konuyu çağdaş bir yazgı tragedyası olarak işlemeye çalışarak saçma adam öldürme sorunsalını işle. Les justes (1949,Doğrular),siyasal cinayet haklı mıdır? Sorusunu 1905 Rus Devrimi örneğinde ele alır. Les Possedes (1959, Ecinniler)Dostoyevski'nin aynı adlı romanından oyunlaştırılması olup, Nihilizm sorunsalını saçma düşüncesi çevresinde ve siyasal bir bağlamda ele alır. Camus, bu doğrultuda daha başka uyarlama ve oyunlaştırmalar da yapmıştır.1946 Pierre de Larivey'in aynı adlı oyunundan uyarlama, Hortlaklar; La devotion a la croix,1953, Calderon'un Devocion de la Curz adlı oyunundan uyarlama, Haça Bağlılık Una cas İnterresant,1955, Buzzati'nin Un Caso clinico adlı yapıtından uyarlama, İlginç bir olay; Requiem pour une nonne, 1956, Faulkner'in aynı adlı romanından uyarlama , “Bir Rahibe İçin İlahi” adlı çalışmaları da vardır.²

1.2.FİLMİN KONUSU

Martha ve annesi işlettikleri pansiyona gelen müşterilerin sadece ceplerindeki parayı almak için öldürürler. En son öldürdükleri kişinin, Marha'nın kardeşi olan Jan olduğunu bilmemektedir. Bunu öğrenen anne Jan'nın arkasından kendini nehre atar. Martha annesinin kendini terk edişiyile ise tek başına kalmıştır. Jan'ın karısı Maria Jan'ı merak ettiği için pansiyona gelir. Martha ona kocasını annesi ve kendisinin öldürdüklerini söyler. Jan'ın ölümü için acı çekmenin anlamsız olduğunu anlatır.

² Çalışlar Aziz, Tiyatro Ansiklopedisi, Ankara, Kültür Bakanlığı yayınları, sf:109,110

Maria'nın ısrarlı sorularıyla Martha kendi düşünce anlayışını Maria'ya açmaya karar verir.

1.3.CAMUS'NÜN EVRENİ ALGILAMASINDA VAROLUŞÇULUK

Birçok sosyolog İkinci Dünya Savaşı ile insan aklının ve toplum düzeninin algısını bozulmaya başladığını anlatmaya çalışmıştır. Bu bozulma ile birlikte varoluşçuluk akımı yerini almaya başlar.

“Sartre'a göre insan, özgürlüğü nedeniyle kendi varoluşunu, kendi seçimini hiçbir etki olmadan belirler ve bundan dolayı da yaptıklarının tamamından sorumludur. Diğer yandan Sartre'ın tanrıtanımsız varoluşçuluğunda insanın doğası yoktur. O özgürlüğü sebebiyle hangi kişilik ya da dolayı istiyorsa kendisi seçer ve buna bağlı olarak da değerlerini yaratır. Çünkü insanda varoluş, özden önce gelir.

Sartre'a göre dünya, düzensiz ve insana karşı duran bir şeydir. Dünya, insana göre; onunla uyum kuracak bir biçimde kurulmadığından acımasız ve saçmadır. Bundan dolayı dünya karşısında duyulan bu bulantı insanı yalnızca varoluşa götürür. Varoluşçuluğu özgürlük felsefesi olarak kabul eden Sarte, sorumluluk duygusunu da felsefesinin olmasa olmazları kabul arasına katmıştır. Çünkü ona göre insan, gerçekleştirebildiği olanaklar toplamıdır ve bundan dolayı varoluşçuluk bir hümanizmdir.”³

. Camus'nün geldiği ülkedeki yaşam tarzı ve coğrafyasının değişmesi, Camus'nün felsefi anlayışının değiştirmeye başladığının da göstergesidir. Bu düşünce Martha ve Maria karakterleri açısından bakıldığında çok önemlidir. Bizi en çok ilgilendiren yabancı olma kavramı, kuşkusuzdur ki onun Cezayir'den Fransa'ya gelişinin acı sancularından ortaya çıkışını göstermektedir. Karakterlerini belirlerken bahsettiği deniz imgesi onun içinde bulunduğu toplum tarafından ne kadar kapatıldığını da ortaya koymaktadır. Senaryoda Martha'nın nedensiz öldürme isteği, kendini özgürleştirmek için yapabildiği tek eylemdir. Bu şekilde ancak özgür bir özne

³ Jean Paul Sartre, Varoluşçuluk, çev: Asım Bezirci, Say Yayınları, sf Genel özet

olabileceğini düşünmektedir. Sıcak iklimlere gitmek isteğinin altında kendine olanaklar yaratma isteği yatar. Camus bütün bu saçma dünyayı anlatmaya çalıştığı oyunlarının yapısına bakıldığında daha dramatik bir biçim seçmiştir. Böylece basit bir yöntemle karmaşık bir meseleyi daha iyi anlatabileceğini düşünür. Saçmalık en hakki biçimiyle ortaya çıkmalıdır ki; bu saçmalık bizler tarafından algılanabilsin. Bu açıdan Oscar Brockett, Albert Camus ve Jan Paul Sartre oyun biçimlerini anlatırken tam bu konudan bahsetmiştir:

“Sartre ve Camus evrenin akılcı görünümünü her ne kadar reddetseler de oyunlarını geleneksel dramatik biçimleri korur. Dünyanın akıldışı olduğu ve bu karmaşadan yola çıktıkları için, yapıtları yalın bir dramatik aksiyona sahiptir. Öte yandan, absürdistler büyük çoğunlukla Sartre’ın bakışını kabullenirken, bir çıkış önermeksizin insan yaşantısının ahlakdışılığı üzerine yoğunlaşmaya eğilimlidirler. Bir etki-tepki zinciri yerine, genellikle bir izlek ya da ruh halinde birleşen episodları art arda getirerek, en belirgin izlekleri olan karmaşaya koşut yapıya ulaşmışlardır.”⁴

Dramatik biçimler kullanmaları, Absürd tiyatronun çıkışına katkıda bulunan bu yazarların Absürd Tiyatro kategorisine girmemesine neden olur. Ancak en yalın hali dünyanın karmaşasını ortaya çıkarmaya yetecektir. Çehov’un oyun tanımında “yalın ama bir o kadar karmaşık” tanımlaması, Camus’nün oyun yazım biçimini anlatan bir önerme olabilir. Tanrısallık ne kadar yüceleştirilmişse, yazım da o kadar dramatik olmalıdır. Tanrıyla eş değer olmak, yaptıklarının saçmalığı ortaya çıkarmak için Aristoteles’ten başlayan dramatik biçimin kullanılmasını koşul kılar. Sisiphos Söyleni’nde Sisiphos’un tanrılar tarafından verilen anlamsız cezaya, en çok cezayı verenlerin anlamayacağı başkaldırısı işte tam da burada yer almaktadır. Çünkü anlamsızlaşan bir dünyada eylem biçimi seyircinin yıllardan yerleşen beklentisinin oluşmasına olanak tanımamaktadır. Eylem “kahramanlık” içeren bir eylemden çok, tamamen bireysel ve sadece kişinin gerçekten bir özne olabilmesini sağlayan bir eylem olabilmelidir. Yani toplumsal değil, tamamen bireysel bir başkaldırıdır. Toplum değil birey değişken olabilir ancak...

⁴ Brockett Oscar, sf 577

Bir dünya kötü nedenle tanımlanmış olsa bile tanıdık bir dünyadır. Ama öte yandan, aniden ışıklardan ve yanılmadan soyutlanan evrende insan kendini yabancı gibi hisseder. Vaat edilmiş bir ülke umudundan ve yitik bir yurdun anısından yoksun bırakıldığından dolayı onun sürgünlüğü umarsızdır. Bu insan ile onun yaşamı arasındaki ayrılık tam olarak absürdite etkisi hissidir. Kimin ve neyin hakkında gerçekten ben bunu tanıyorum biliyorum diyebilirim? İçimdeki yüreği hissedebilir ve onun varoluşunu yargılayabilirim. Bu dünyaya da dokunabilir ve aynı şekilde onun varoluşunu yargılayabilirim. İşte bütün bilgim burada biter ve bütün bilgim kurmacadır. Dünyanın absürd olduğunu söylerken çok aceleci davrandım. Bu dünya kendi içinde akılcı değildir. Söylenebilecek tek şey budur. Ama absürd olan insan yüreğinde yankılar uyandıran akıldışı olan ile yabancı berraklık özleminin karşı karşıya gelmesidir. Absürd, insanın ihtiyaçları ile dünyanın akıl almaz sessizliği arasındaki bu yüzleşmeden doğmuştur.

Savaş insanın algısını kırmaktan öte aynı zamanda onun ayak bastığı zemini de sarsmıştı. İnsan düşüncesi anlayamayacağı korkunç güçler karşısında felce uğramıştı. Özellikle milyonlarca insanın ölmesi, kitle kıyımları, atomun parçalanması, kentlerin yıkılıp yıkılması dehşet uyandırmaktadır. Korku ve güvensizlik yerini nedensiz endişeye, bunalıma, boşunluk duygusuna bırakmıştır. Daha iyi bir dünya ülküsünün yerini onarılmaz bir biçimde parçalanmışlığın kabul edilmesi almıştır. İnsan bu dünyada kendini ebedi bir sürgün gibi hissetmektedir.⁵

İnsanda sanıldığı gibi, uyumlu düzenli bir evren bilinci yoktur. Her şey rastlantısal ve amaçsızdır. İnsan kendini kaos içinde görür. Dünyayı usla açıklamak olanaksızdır. İnsanın bilebileceği yalnızca yeryüzündeki varlığıdır. Bu varlığın özellikleri önceden saptanmamıştır. İnsan doğuştan bazı nitelikler taşıdığı eylemini bu niteliklerin yönlendirdiği görüşü yanlıştır. İnsan niteliklerini eylemi ile kazanır ve kendini gerçekleştirir. Önce eylem, sonra varolur. Varoluşçu düşünceye göre insan ilkel eğilimlerinin, içgüdülerin baskısı altındadır. Yalnızca özdeksel (maddesel) ,duygusal ve

⁵ Brockett Oscar, sf 609

*cinsel yönleri ile yaşar, somut bireysel varlığına dayanır. İnsan saçma bir dünyada ve evrenin kaosu içinde yaşadığını, yaşamın anlamsız olduğunu düşünür.*⁶

İnsanın yaşadığı bu kaos Camus'nün Sisifos söyleninde anlattığı saçmalıkta kendini gösterir. Tanrıların Sisifos'u bir kayayı tepeye çıkarmaya, tepeye çıkan kaya aşağı yuvarlanınca tekrar yukarı çıkarmaya cezalandırmışlardı. Oysa Sisifos dünyada akan nehirleri ve güzellikleri görünce bu cezanın ne kadar anlamsız olduğunu keşfeder. Bu saçma cezaya saçma bir karşılık vererek her seferinde kayayı tekrar tepeye çıkarmaya karar verir. Bu başkaldırı uyumsuz bir dünyada yaşananların açıklaması gibidir. Hayat içindeki birçok işçinin gün boyu aynı işleri yapıp, ertesi gün yine aynı işleri yapmaya devam etmesi gibidir. Her koşulda insan hiçbir şekilde özgür olmayacaktır. Kendisine biçilmiş olan işleri yapacak ve bu işlerle kendini var ediyormuş sanacaktır. Ancak uyumsuz olduğunu ve özgür olduğunu, her şeyi belki de redderek yaratabilir. "İnsan ölümlüdür. Öleceğini bile bile yaşamak ve bir şeyler elde etmeye çalışmak anlamsızdır. İnsanın tutkuları ile ölümcül yazgısı arasındaki çelişki tüm davranışlarımızı saçma kılmaktır. Bu saçmanın farkına varmak acı verir."⁷

1.4.MARTHA VE MARÍA'NIN TRAJEDİSİ

Martha'nın trajedisinin başlaması ve Martha'nın Maria'ya anlattıkları karşısındaki Maria'nın trajedisi, bu saçmanın öğrenilmesi ile başlar. Bu açıdan bakıldığında bilgilenme yaşamış olan birey etrafında olanların farkına vardığı anda trajediyi yaşamaya başlar. Karakter ve seyiciyi birbirinden trajedide ayıran nokta bu bilgilenme olsa gerek. Albert Camus Sisifos Söyleni'nde trajedinin Sisifos'un bilinçli olmasında olduğunu söyler:

⁶ Şener Sevdâ, Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi, , Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Yayınları 1991. sf:35

⁷ Şener Sevdâ, sf:35

“Sisifos her attığı adımda başarma umuduyla desteklenseydi, neden kederli olacaktı? Saçmalığın farkına varmasaydı, trajedisinin de farkına varamayacaktı. Sisifos bu yazgıda ancak bilinçli olduğu ender anlarda “trajiktir”.⁸

Martha için bilgilenme çok öncesinden başlamıştı. Ancak annesinin Jan’ın arkasından intiharı ile bu bilgilenme trajediye dönüştü. Bütün acısının nedeni bu trajedinin gücünden kaynaklanır. Maria’nın trajedisi sadece kocasını ölümüyle gerçekleşmez. O yasını tutması için gerekli olan ritüeli yapmadan bilgilenme yaşar. Maria için geri dönülemez bir yola girilmiştir. Daha anlamaya çalışmaktadır. Önce toplum yasalarına ardından tanrısına sığınır. Oysa Martha’nın kökler, kardeşlik ve benzeri toplumun kurduğu kuralları yoktur. Arınma yaşamak yas tutmaz. Tanrının da kötücüllüğünün farkındadır. Hiçbir zaman olmayan bir varlıktan aman dilmediği gibi yanında olmayan annesinin de yas tutmaz. Annesinden çok annesiyle yaptıkları cinayet eylemi önemlidir. Bu eylemle Martha varlığını hisseder. Annesiyle kurdukları bağ cinayetle oluşmuştur.

Martha: Cinayetin annemin ruhunda

Olduğuna inanıyordum.

Bizi birbirimize bağladığına... Aramızda

asla kopartılamayacak Bir bağ olduğuna...

Aslında suç yalnızlıkmiş bin kişinin

yardımla yapılsa bile. “.⁹

Martha, içinde yaşadıkları kasvetli ve karanlık topraklardan, sıcak iklimlere gidebileceğinin hayalini, annesiyle paylaşmak için tüm cinayetleri işlemişti. Cinayetin

⁸ Camus Albert: Sisifos Söyleni çev: Tahsin yücel Can Yayınları, İstanbul,2007 sf:123

⁹ Camus Albert Yanlışlık, çev. Ferit Edgü Ataç Kitabevi 1964 sf:46

kendisi kadar öldürdükleri insanlar da bu yüzden çok önemli değildi. Yine bu yüzden anlamasızdı. Ama Martha'yı hayata bağlayan tek bağ olan annesi, onu Jan uğruna yapayalnız bırakıp gitmişti. Camus'nün "Yanlışlık" adlı oyununda Maria gelmeden hemen önce Martha'nın bu dünyayı bırakıp gideceğini söylemesinin nedeni de yine yapayalnız bırakılmış olasıdır. Yapabileceği tek eylem kalmıştır. Kendi yaşamına son vermek. Bu farkındalıkla kendi özgürlüğüne ancak ölümle ulaşabileceğini düşünmektedir. Klasik trajik kahramandan onu ayıran en önemli nokta da budur.

2.MARTHA'NIN UYUMSUZLUĞU VE EVRENİ ALGILAMASI

2.1. UYUMSUZ İNSAN TANIMINDA MARTHA'NIN HAKLILIĞI

"Kimdir Uyumsuz insan? İlk önce bu soruyla anlatmak gerekiyor sanırım. Uyumsuz insan içinde bulunduğu ve hiçbir şekilde koşullarını belirleyemediği bir dünyaya başkaldıran insandır. Bu bilgi Martha'nın haklı olmasının nedenidir. Her şeyin köküne inmek değil önemli olan, bu dünyada nasıl davranacağımızı bilebilmek. Uyumsuz duygusu, kendisinden bir eylem kuralı çıkarmaya kalktı mı, cinayeti en azından önemli kılar, bunun sonucu olarak ta olanak sağlar ona. Hiçbir değere evet diyemiyorsak, her şey olanaklıdır, her şey önemsizdir. Martha'nın eyleminin gerekçesi burada yatar. Ne evet kalır, ne, hayır, katil ne haklıdır, ne de haksız. Kişi kendini cüzzamlıların bakımına adayabileceği gibi, içinde insanlar yakılacak ateşleri de tutuşturabilir. Kötülük ve erdem de birer rastlantı ya da gelip geçici birer istektir. Hiçbir şey doğru ya da yanlış, iyi ya da kötü olmadığından kuralımız en etkin, yani en güçlü biçimde davranmak olur. İnsanlar doğrular ve haksızlar değil efendiler köleler diye ayrılır o zaman. Haksızlığın Allahın emri olmasının nedeni buradadır. Eğer Allah efendiyse biz de köle olacağız demektir. Böylece ne yana dönersek dönelim, yadsımanın ve yoksalcılığın göbeğinde, öldürme ayrıcalıklı yerini korur.

Tanrı bile hile, onunla birlikte herkes ben de hile yapıyorum, öyleyse ölüyorum: İntihardı sorun.

Ama bu düşünce şimdilik tek bir kavram sağlıyor bize, uyumsuzluk kavramını. Bu da bize bir cinayet konusunda bir çelişkiden başka bir şey getirmiyor. Böylece ne yana dönersek dönelim, yadsımanın ve yoksalcılığın (nihilizme) göbeğinde, öldürme ayrıcalıklı yerini korur.

Yaşamı sürdürmek isterken değer yargılarını bir yana attığına göre, özünde çelişkidir uyumsuzluk, çünkü yaşamak kendi başına bir değer yargısıdır.

Hiçbir şeye inanmadığımı, her şeyin saçma olduğunu haykırıyorum, ama haykırışımdan kuşku duyamam, hiç değilse karşı çıkışıma inanmam gerekiyor. Böylece, uyumsuzluk deneyinde elimde ilk ve tek gerçek, başkaldırıdır. Her bilgidен yoksunum, Ölümsüz düşünce düzleminde tarihe karşı değer yaratılabilir mi? Tarihsel adaletsizliği, insanların düşkünlüğünü onaylamak olur bu. Bu dünyayı kötölemek Nietzsche'nin tanımladığı yoksalcılığa getirir bizi.

'Başkaldırıyorum öyleyse varız' diyordu köle. Doğaötesi başkaldırıda da 'yalnızız' diye ekliyordu, bugün hala bununla yaşıyoruz. Ama boş gökyüzü altında yalnızsak, dönmemesiyle ölmek gerekiyorsa, nasıl olur da gerçekten var olabiliriz?"¹⁰

Martha Karakterinin haklı eylemi yukarıda anlatılan "uyumsuz özgünlük" tanımıyla ortaya çıkar. Bu düşüncelerin oynanması gerekir. Olumsuzlamadan gelen bu düşüncenin oynanması oldukça zordu. Martha'nın tüm dünyanın anlamsızlığının farkındalığından doğan büyük bir acıyla, hem de yine bu farkındalıkla durağan olması gerekiyordu. Eylem düşünsel olarak hareket halindedir. Ama insan eskisi gibi büyük eylemlerin kahramanlıkların olduğu bir dünyada yaşamaz. Martha'nın durağanlığı onun dünya üzerinde yapılacak olan tüm eylemlerinin bitiminin bir göstergesiydi. Artık kararını vermiş ve başkaldırısını ölümle yapacaktır. Yoksa bu kadar konuşmanın ne anlamı vardır ki. Maria'ya düşüncelerini niye anlatsın? Filmdeki durumun çıkması biraz da bu şekilde belirlenebilecekti. Martha ne kadar durağansa, Maria'da bir o kadar canlı ve yaşayan bir varlık olarak hareketli olması gerekmektedir. Bu iki karakter Albert Camus'nün kendi felsefesinde anlatmak istediği iki farklı insan tanımını da yapmasını kolaylaştırıyordu. Uyumsuz insan başkaldırısından ne kadar eminse, farkında olmayan

¹⁰ Camus Albert: Başkaldıran İnsan, çev. Tahsin yücel can yayınları, İstanbul, sf: 11.13.15.17,234 özet

insan (Maria) dayatılmış olanla yaşayan bir mutluluk içindedir. Bu mutluluğun bozulmaması için çabalar. Oysa Uyumsuz İnsanın (Martha) herhangi bir çabası yoktur. Artık intihar kararının eminliğiyle özgürleşmiştir.

2.2.MARTHA VE MARİA KARŞITLIĞI

Martha ve Maria karakterlerinin karşıtlıkları sadece Martha'nın uyumsuzluğundan kaynaklanmıyordu. Bu karakterler aynı zamanda başka coğrafyalarda yaşamış insanlardı. Maria sıcak iklimlerden, yaşamın daha net anlaşıldığı, doğru kavramlarının belirli olduğu bir dünyadan geliyordu. Jan'ın ülkesine gelişiyle beraber kafasında ilk defa belirsizlikler de oluşmuştu. Kocasını belirsiz bir zamanda bekleme düşüncesi onu katlanılmaz bir duruma getirmişti. Bu açıdan burası onun için çekilmez bir yer olmuştu. Burada sadece bir gün kalmak bile Maria için dayanılmaz bir durum halini almıştı. Kafasındaki belirsizlik düşüncesini, yine geldiği coğrafyanın özelliği olan netliğe bırakmak ister.

*Maria : “Dünden beri bu yabancı
memleket’te sabrımı taşıran bu bekleyişe
dayanamayacağım. Merak içinde buraya
koştum. Kocamı görmeden ya da nerede
olduğunu öğrenmeden de buradan bir adım
atacak değilim”¹¹*

Oysa Martha için tek netlik, yaşadığı bu pansiyon yıllardır annesiyle yaptıkları en önemli eylem olan cinayetti. İşledikleri cinayetlerle gelen misafirlerin sadece ceplerindeki parayı alıyorlardı. Her şeyin manasız olduğu burada, annesiyle kurdukları bağ manalı ve mantıklıydı. Martha'nın duygularını ve özlemini anlattığı tek yer biraz burasıdır.

Martha : “Cinayetin annemin ruhunda

¹¹ Hasan Süzer, Yanlışlık, film

*olduğuna inanıyordum. Bizi birbirimize
bağladığa aramızda asla kopartılamayacak
bir bağ olduğuna. Onun benim yoldaşım
olduğuna inanıyordum. Yanılmışım. Aslında suç
da yalnızlık mış bin kişinin yardımıyla yapılsa
bile. Hep yalnız yaşamışım. Hep tek başıma
öldürmüşüm. şimdi de tek başıma öleceđim¹².”*

Martha'nın annesinin de kendisini terk etmesiyle birlikte yapabileceği hiçbir eylem kalmamıştı. Yaşamak artık tam tamamı ile anlamsızdı. Annesinin gidişi arkasına gelen Maria, Martha'nın ölmeden önce yapması gereken son eylemi yapmasına yol açar. Martha bu yaşamı içerisinde bildiği her şeyi Maria 'ya anlatacaktır. Martha annesini kaybetmenin acısını nasıl yaşadıysa, Maria'da kocasını kaybetmenin acısını yaşar. Martha tam da bu nedenle Maria'ya borçlu olduğunu düşünür.

Martha: *“Gitmeden önce bir görevim kaldığını
Size borçluyum kocanızı öldürdüm”¹³*

Maria'ya borcunu ödemenin tek yolu bildiklerini anlatmaktır. Tanrı duygusu tarafından köleleştirildiği bu evrene ancak sert bir kaya gibi karşı durarak göğüs gerebilir. Maria'nın güçlü olması ancak anlattığı bilgide sağlanabilir. Bu anlamsız yaşamın nedensizliğini anlatırken, Maria'dan düşüncelerinin tersini gösterebileceğini umar. Kendisi de yanılmayı ister. Maria'nın her lafının belki de kendisini şaşırtabileceğini ister. Maria'yı bu yüzden çok iyi dinler. Onu anlamaya çalışır. Maria'dan bütün anlattıklarına karşı güçlü bir karşı çıkış yapabilmesini ister. Ancak Maria için anlamak o kadar da kolay değildir. Bu coğrafyada yaşamamıştır. İçinde buldukları coğrafyanın başka bir karakter gibi bu iki karakterin konuşmalarının

¹² Hasan Süzer, Yanlışlık, film

¹³ Hasan Süzer, Yanlışlık, film

arasında durmasının nedeni de budur. Martha'nın yıllarca annesiyle bu karanlık topraklardan kaçmak istemesi, Jan'ın ailesinin yanından sıcak topraklara göçüp gitmesi, Maria'nın bu toprakları sevmemesi bu ülkede yaşamının mutsuzluğundan kaynaklanır. İçinde buldukları yapı filmde olan karakterler gibi kişileşmiştir. Karakterleri mutsuz etmek üzerine yapılandırılmıştır. Bu topraklar da terk edilemeyecekse, Martha için hiçbir yerde, hiçbir şekilde mutluluk yoktur. Bu farkındalıkla Maria'ya el verir.

Martha: Hepimiz kandırıldık, hepimiz

ektiğimizi biçiyoruz. Sevgi deniz hepsi ne

uğruna dersiniz? Bize ne faydası dokunuyor

bunların Gülinç hatta komik.”¹⁴

Bu karşıtları Martha, Maria'ya anlatmaya çalışsa da Maria anlatılanları hiçbir zaman tam anlamıyla anlamayacaktır. Kimse kimseyle anlaşamaz. Karakter oyunun final anında buldukları yerde barışık değildirler. Martha ne kadar gitmek istese de, bu pansiyondan gidememiştir. Maria 'da kocasıyla evine dönmek istese de dönememiştir. Böylece hiçbir zaman huzuru bulamayacaklardır.

Albert Camus'nün “Yanlışlık” oyununu inceleyen Abdüllatif Şener karşıtlığın sadece uzamsal olduğunu söyler.

Uzam karşıtlığı, kişi karşıtlığından da önemlidir. Çünkü kişi karşıtlıklarının temelinde de uzam karşıtlığı yatmaktadır. Sözümlü ettiğimiz bütün bu karşıtlıklar oyunda iki aşamada işlenmektedir. Bunlardan biri değer-nesneyi ele geçirmek, diğeri ortaya çıkan yeni durumdan kurtulmak, hatta mümkünse başlangıç durumuna dönmek. Ancak başlangıç durumundan değişim durumuna cinayet işleyerek geçildiği için geriye dönüş

¹⁴ Hasan Süzer, Yanlışlık

*artık söz konusu olamaz. Bu durumda bulunan kişiler tam anlamıyla çıkmaza girerler. Sonuç: Bir cinayet, iki intihar, bir ruhsal yıkım.*¹⁵

Ancak sadece uzam karşıtlığı, filmdeki karakterleri oynamaya yetmez. Yaşanan bu durumun başlangıcı uzamdır. Bir etki yaratmıştır. Uzam kaçınılması gereken bir yerdir. Ama sıcak topraklardır uzamdır. Hem özlenen hem de kurtulunması gerektir. Bu açıdan uzam kişileşmiştir. Ancak bu karakter özgürleşme isteğinin temelini oluşturur. Ama bu özgürleşme ferah ve güzellik dolu değil. Aksine acı doludur. Bu yüzden acıyı aşmak gerekir. Martha Maria'ya “*Bir allahınız var ona dua edin*”¹⁶ der. Acıyla baş edebilmesini ister. O zaman ancak dokunulmaz olabileceğini anlatır. Bu durumda Maria'nın acıyla başa çıkamayacağını anlamıştır.

*Martha: Bu acı sizi aşacak güçte değilmiş.*¹⁷

2.3.MARTHA OYUNCU DRAMATURGİSİ

Martha'yı kötü karakter olarak oynamak onun düşüncesini hiçe saymak olur. Oysa Martha kötü ya da iyi, doğru ya da yanlış gibi kavramlarla hayata bakmaz. Çünkü bu kavramlarda aslında anlamsızdır. Kötü olma kavramı Martha'nın yaptıklarını anlatabilecek bir kavram değil. Daha doğrusu Martha kötü olanı seçmek ya da seçmemek gibi bir yerde durmuyor. O insanlığa biçilmiş olan iyi olmanın nedenlerinin farkında... İyilik tanrının isteği ise Martha'nın iyi insan olması için bir nedeni yok.

İyi ya da kötü olmanın ne demek olduğunu tartışması, filmde Martha'nın oyunlarına istek yazmada bana yardımcı olmuştu. Martha'nın emin olduğu tek şey öleceği ve ölümden sonra da herhangi bir iyi sonun kendini beklemediği fikridir. İyi olma fikri Martha'nın özgürlüğünü engelleyen bir fikir olduğundan, Martha'nın iyi olma nedeni de yoktur. Bu düşüncüyü Adam Morton şöyle açıklamış:

¹⁵ Acarlıoğlu Abdullâtif, Albert Camus'nün Yanlışlık Adlı Oyununda Kişiler Ve Uzamlararası Karşıtlıklar, Tiyatro Araştırmaları Dergisi sayı: 15 Ankara 2003 sf: 162

¹⁶ Hasan Süzer, Yanlışlık

¹⁷ Hasan Süzer, Yanlışlık

Kendi başına kötülük yapma arzusu iyi olana, yani Tanrı'nın iradesine karşı çıkma arzusudur. Sunulan bu sebep aslında Tanrı kadar güçlü olma hırsı yüzünden cennetten kovulan Şeytanın kendi öyküsüdür. O halde amaç, sadece kendi iradesine bağlı tam bir özgürlüğe sahip olmaktır. Birinin kendisine göre doğru ve yanlış olana karar verme isteğidir.

Kötülüğün herhangi bir Hristiyan tarifinde çok temel ve karmaşa yaratan bir soru vardır. Eğer biz kötülüğün haz, sevgi ya da başarı gibi arzu edilir dileklerden kaynaklandığı gibi seküler bir tanım ya da kötülüğün neredeyse Tanrıya eşdeğer bir karşı-Tanrının ayartmalarından kaynaklandığı gibi şeytanca bir tanım istemiyorsak, o halde kötülüğün izini insanın Tanrıya sırt çevirme olasılığında aramalıyız. Peki, neden Tanrıya sırt çeviririz? Kötülük yapanların arzularını göz önüne almak bir hatadır; bu arzular genelde herkesinkiler gibidir. Bunun yerine biz, onların arzularının eyleme dökülme yollarına bakmalıyız.¹⁸

Filmin ilk cümlesi Martha'nın. "Hepimiz kandırıldık¹⁹" sözleriyle başladı demiştik. Camus'un "Yanlışlık" oyununda bu cümle finalde söylenen bir cümle idi. "Yanlışlık" filminde ise bu cümle açılıшта yer alıyor. Çünkü bu cümle filmin, aynı zamanda Maria ve Martha'nın trajedisinin açıklaması olarak algılanmalı.

Martha: Hepimiz kandırıldık. Hepimiz

ektiğimizi biçiyoruz. Sevgi, deniz

hepsi ne uğruna dersiniz?²⁰

Uyumsuz insanın kendini açıkladığı ilk cümleler aslında bunlar. Tanrının insanlığı kandırmasının daha net açıklaması sanırım ki yoktur. Bu kandırmaca insana vaat edilen Cennet ve ölümden sonra da ruhunun huzura kavuşması olacaktı. Oysa bunların hiçbirinin olmama düşüncesi Martha'nın huzur bulamayacağını bilmesine yol

¹⁸ Morton Adam, Kötülük Üzerine, , Çev. Zeynep Okan, Güncel Yayıncılık, 2006 sf:33-34-37

¹⁹ Hasan Süzer, Yanlışlık

²⁰ Hasan Süzer, Yanlışlık

açar. Martha sadece Maria'ya değil tüm izleyiciye de burada düşüncesini en yalın haliyle anlatmak istiyor. Filmin açılış cümlesi aynı zamanda birazdan izlenecek olan filmin temel derdinin de aktarımıydı. Martha birazdan gideceği ölüm yolculuğuna çıkmadan hemen önce, tüm bildiklerini Maria'ya anlatır. Bu hem sonrasını hem de öncesini belirttiği için film boyunca atlanan zamanın da nedensizliğini ortaya koyar. Önce ya da sonrası denilen zaman kavramını kırılması, hayatın da öncesi ya da sonrasının olmamasının göstergesi gibidir. Martha'nın film boyunca süren üzüntüsünün nedeni budur. Üzüntü Martha'ya sirayet etmiştir. Tıpkı daha önce kötücüllüğün cinayetlerde sirayet etmesi gibi... Artık eylemi de bittiğine göre Martha'ya kalan tek şey ölümdür.

Maria'nın geldiği an Martha'nın annesinin gidişyle ölüme kararını verdiği andı. Martha annesinin ölüme gidişinden çok, kardeşi Jan'ın uğruna annesinin kendisini yalnız bırakarak ölüme gidişinden mutsuzdur. Hayata bağlı olduğu tek kişi de ölmüştür. Yalnız kalmak onun hep yaşadığı bir hal almaya başlamıştır. Kararını vermiştir. Aynı ırmakta ölecektir. Martha Maria'yı bir an önce göndermek ister. Maria ama *ben kocamı aramaya geldim.*²¹ der. Dün gece öldürdükleri kardeşi Jan'ı aramaya geldiğini karısıdır. Maria'ya gösterecek bir kardeşi yoktur. Martha'nın "*Size biraz zor gelecek ama kocanız burada değil!*"²² lafını Maria'ya yardım edemeyeceğini bilmek isteyerek söyler. Ölü bir koca, ölümünden sorumlu anne ve abla düşüncesi Maria'nın kolay hazmedeceği bir durum değildir. Çünkü bu yaşananları da anlamayacaktır. Hiçbir şeyi bilmeyen birisine düşüncelerini anlatmak hiç de kolay olmayacaktır. Ancak Maria'nın ısrarlı soruları ve ısrarla kocasını bulma isteği, Martha'yı annesiyle beraber Jan'ı öldürdüklerini söylemeye iter. Maria'nın ardı arkası kesilmeyen soruları ve Jan'a olan bağlılığı, Martha'nın annesinin kendisini bırakmasına duyduğu acıya ters bir ayna tutar. Martha'nın annesi onu nasıl bırakıp gitmiş, ama Jan Maria'yı bırakmamıştı. Maria 'da Jan'ı bırakmamıştı. Maria'ya gerçekleri anlatmaya karar verir. Martha öldürdükleri insanlardan birisini soran bu kadına nasıl cevap vereceğini bilemez. Belki de öldürdüğü birisinin yakınıyla hiç karşılaşmamıştır. Ölünün yakınlarına nasıl konuşulacağını bilemez. Öldürme eylemi ölmek eylemi kadar manasızdı şimdiye kadar. Ancak

²¹ Hasan Süzer, Yanlışlık

²² Hasan Süzer, Yanlışlık

Martha'nın hesap soran ve kocasını arayan bu kadını teselli etme gibi bir gayreti de yoktur.

Martha “Hepimizi bekleyen tek bir yuva var.
Tartışılmaz bir gerçek. Hepimizin sırasıyla
Varacağı yer aynı. Aynı son. Sizi de bu son
bekliyor”²³

Amacı, Maria'ya, ne yaparsa yapsın artık bir şey değiştiremeyeceğini anlatmaya çalışmaktır. Marquis De Sade, Juliette Cilt I Erdemsizliğe Övgü kitabında şöyle anlatır.

Gerçekleri bilme arzusu diğerleri tarafından kötü yönlendirilebilir. Oysa ki senin bilgiye, aşka ve şehvete olan susuzluğunu en iyi şekilde içindeki tutkuları ve özünü bastırmadan yine kendin açığa çıkarabilirsin. Bunu yapabilmen için ruhunu özgür bırakman, diğerlerinin düşüncelerini ciddiye almaman gerekiyor. Sadece konuşmanın bile kulağa ne kadar hoş geldiğini iyi biliyorum. Duygusallık, acıma, vicdan bunların hepsi bize sadece dinin ve toplumsal kuralların dayattığı, mecbur bıraktığı şeylerdir. Buna bir de gururlu olmak veya gururlu yaşamak diyenler var. Oysa bu sadece insanların üzerimizde uyguladığı yaptırımlardan başka bir şey değil²⁴.

Maria Martha'ya Jan'ı öldürme nedenini sorar? Çünkü ona göre böyle bir cinayetin bir nedeni olmalıdır. Oysa Martha hayatı boyunca kimseye, tanrıya bile hesap vermemiştir. Nasıl olur da tanımadığı bir yabancıya hesap versin. Maria ona aşkının verdiği hakla bu hesabı sorduğunu söyler. Bu laf üzerine Martha kendi düşüncelerini anlatmak mecburiyetinde kalır. Aşk, sevgi anlamsızdı. Bu anlamsızlık, Martha'nın duyguların nedensizliğini fark etmiş olmasından gelen bir düşünceydi. Bu duygular hakiki olmayan bir dünyada insanı avutmaktan ve daha çok acı çekmesini sağlamaktan

²³ Hasan Süzer, Yanlışlık

²⁴Sade Marquis De, Juliette Cilt I “Erdemsizliğe Övgü”, Çeviren: Münire Yılmaz, İstanbul, Chivi Yazıları Yayınevi, (2003),sf 23

başka bir şey değildi. Martha'nın yaşamı algılayışında değersizlik kavramının ona bir fayda sağlaması, hayatta değer verdiği tek kişinin bile onu bırakıp gitmesiyle gerçekleşmişti. Herhangi bir duygu ona yalnızlığını daha az yaşamasını sağlamadı. Tek başına olduğunu ve hayatı boyunca tek başına kalacağını bilmekteydi.

Martha Maria'yı göndermek istese de Maria onun peşini bırakmaz. Israrla sorar. Martha'ya anlatmaktan başka seçenek bırakmamıştır. Martha Maria'ya abartılacak bir durumun olmadığını söyler. Çünkü acı bizi aşacak güçte olmamalıdır. Acı bizi tanrının istediği köle olmaya yönelten bir duygudan başka bir şey değildir. O zaman acı çekmenin ne anlamı vardır? Suç da anlamsızdır. Çünkü suç eğer tanrı tarafından yanlışsa neden tanrı kendi kötülüklerini engelleyemiyor. O yüzden acı anlamsızdır. Acı çekmek ritüeli bizi gerçeğe götüremez. Ancak Maria'nın bu inanca karşı koyması, Jan'a olan bağlılığı, Martha'nın kendini açmasına neden olacaktır. Özellikle Haksızlık Allah'ın emridir derken bu emrin sadece Maria için değil tüm insanlık için olduğunu söylemekten de geri kalmaz. Yas tutmanın, acı duymanın insana ne faydası vardır. Nasıl bir karşılık getirecektir bu eylem. Maria'yı faydasız acı çektirmekten uzak tutma isteğidir. Martha kendini suçlu ya da suçsuz görmez. Bu düşüncesini de her seferinde dile getirmekten de karşı durmaz. Maria'ya borçlu olduğunu söyler. Çünkü kocasını öldürmüştür. Bu borç ona hakiki olanı anlatmakla ödenebilecektir ancak. Martha böylece eyleminin de ne kadar anlamsız olduğunu anlatabilecektir. Öldürmek gibi ölüm karşısında duyulan acı da anlamsızdır çünkü...

Suçluluk yararsız bir zayıflıktır, güçsüzlüğün ipleri bizim elimizdedir, onu yok etmek ve bizi etkilemesine izin vermememiz gerekir. Suçun ardından oluşan vicdan azabı, zayıflığın ifadesidir. Elimizden geleni yapmalı, alışkanlığın nedenini ve sonucunu mantıkla birbirine bağlamalıyız. Süt kesildiğinde vicdan azabı oluşur mu? Hayır, o halde gözyaşlarımızı silmeli, vicdan azabı duyarak eylemimizi değiştiremeyeceğimizi görmeliyiz. Bu nedenle ben bu pişmanlığın boşuna olduğunu savunuyorum. Suç işleyen kişi bunu unutmamalıdır, hareketi yüzünden suçlansa da, suçlanmasa da. İkinci hipotezde ise, üzgün olmak aptallığı ortaya koymaktadır: İşlenen suçtan pişmanlık duymak yerine tam bir tatmin duyulmalı, o halde sonuçlara karşın acı duymanın ne anlamı var? Böyle bir durumda, kötülükten duyulan pişmanlık kötülük yapılan kişiyi,

yapan kişinin kendinden çok sevdiğini gösterir ve böyle bir şey olamayacağı için çekilen acıların anlamsızlığı, ne kadar aptalca olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır, tam tersine kişi kendine duyduğu sevgiden dolayı yaptığı kötülüğün tadına varmalı, zevk almalıdır. Bu nedenle, dünyada pişmanlığın özrü yoktur.²⁵

Maria bu düşünceleri anlamaz. Martha'yı öldürmek ister boğazına yapıştır. Oysa Martha çoktan ölmeye karar vermiştir. Maria'nın kendisini öldürmesi onun için çok önemli olmayacaktır. Öldürmek ya da intikam almak gülünç hatta komiktir. Çünkü tanrının insanla oynadığı oyun o kadar saçmadır ki öldürmek nasıl amaç olabilir ki! Bence abartılacak bir durum değil bu der Martha... Gerçekten de abartılacak bir durum değildir. Çünkü defalarca yapılamıştır. Öldürme eylemi. Jan'ın ölümü diğerlerinden niye daha değerli olsun ki! Suç tekrar edildikçe suçun da bir anlamı kalmamaya başlamıştır.

Suçu tekrar etmek, bizi vicdansız yapar, zaman içinde yaptığımız kötülükler üzerine kötü hissetmekten vazgeçeriz. Bu alışkanlık önyargıları yıkar, yok eder; daha fazlasını da yapar: Duygusallık, her haliyle ve her şekilde acı çekme nedenidir. Bunun bizi mutlu ettiği, gururun bizi yücelttiği yanlıştır. Suçu savunmak, başta zorluklarından dolayı acı verici olabilir, buna yenilmek yerine baskı uygulamak asıl çözüm noktası değil midir?²⁶

Martha'nın bağlı olduğu tek kişi annesiydi. Annesinin ruhunda cinayet olduğunu savunmaktadır. Ama o da anlamıştır ki aslında tek başına geldiği bu dünyadan tek başına göçüp gidecekti. Yalnız yaşayacak ve yalnız ölecekti. Maria'ya da bu tavsiyeyi verir. Ona çok zamanı kalmadığını söyler. Belli bir zaman içinde bu dünya üzerinde yaşayacaktır. Bu yaşam içerisinde ona yardımcı olacak kimse yoktur. Yaşadığı hayat çok kısadır. Maria'nın fazla zamanı da yoktur. Bu yüzden tüm duygulardan arınmalıdır ki ancak güçlü olabilsin. Maria Martha'nın yalnızlığı karşısında onu teselli etmek istese de Martha kendisine dokunmamasını söyler. Çünkü kendisine dokunulması, basit bir şefkat duygusu Martha'yı yolundan çevirebilir.

Martha: "Ölmeden önce bir insan elinin bana

²⁵ Sade, sf 23

²⁶ Sade, (27, 28,30)

*zorla kabul ettireceği bir şeyin olmasını
istemiyorum. İnsan şefkatinden asla
Kurtulamayacak olmanın düşüncesi
tüylerimi ürpertiyor”²⁷*

Martha Maria'nın elini tutmasını kabul eder. Herhangi bir insani dokunuşu hemen reddecek değildir. Ancak onun şefkate bağlanması onu ölüme giden yoldan alıkoyabilir. Bunu istememelidir. Çünkü güçlü olmak ve başkaldırmak şefkat duymakla var olamazlar. Bu isteklerin bizim üzerimizde egemenlik kuran istekler olduğunun farkındadır. Maria'dan Allah'ına dua etmesini ister. Bu duayla Tanrıdan kendini taş a çevirmesini istemektedir.

Martha: *Bir allahınız var ona dua edin!*
Sizi taş a çevirmesini söyleyin ona
Tek mutluluk kaynağınız budur.
Tüm acılara kulaklarınızı tıkayın²⁸.

“Diğer insanların aptalca acılarını paylaşıyor olmak sana mutsuzluk getirecektir, bu yüzden kendini üzüntüden uzak tut” İşte bu sözden yola çıkarak üzüntü ve keder veren her şeyin düşmanca bir güce sahip olduğuna karar verdim. Kendini her zaman tatsızlıklardan uzak tutmayı öğrenmelisin. Alt tabakanın can sıkıcı sorunları doğanın bize verdiği gücü yok etmeye çalışır, doğa kimseyi eşit dizayn etmemiştir, insanlar güçleri ve doğal yetenekleriyle birbirlerinden tamamen farklılıklar gösterirler.”²⁹

Martha: *Gerçeğin pençeleri arasındasınız.*

²⁷ Hasan Süzer, Yanlışlık

²⁸ Hasan Süzer, Yanlışlık

²⁹ Sade , (295)

*Bunun (ölümün) hepimiz için bir gerçek
olduğunu anlamanızın zamanı geldi.
Ölü ya da diri hiç birimiz asla huzuru
yakalayamayacağız. Kendimizi evimizde gibi
hissedebileceğimiz hiçbir yer yok bu dünyada.
Etrafınıza bakın burası olabilir mi desiniz?
Kör solucanlara bizi yiyecek olarak sunan
bu karanlık leş gibi çamur.³⁰*

Martha Maria'ya kendi bildiklerini paylaşmıştır. Aynı yazgıyı da paylaşacaklarını bilmektedir. Martha için Maria Jan'dan daha çok kardeşi olmuştur. İroniktir bu deyiş. Çünkü Maria ona biz kardeşiz demeye kalkışmıştır. Oysa ilk karşılaşmalarında Martha için ne kadar tanıdık olabilir ki Maria. Şimdi tüm bu konuşmalar Maria'nın Martha'yı tanımasına ve ona kardeş demesine daha geçerli bir sebeptir. İşte bu yüzdendir ki onlar artık kardeş olabilmişlerdir. Martha ölüme giderken Maria'dan bir seçim yapmasını ister.

***Martha:** Sahilde duran bir çakıl taşının
anlamsız huzuru mu? Yoksa herkesi
kucaklayan soğuk bir yatak mı³¹?*

Yalancı dünya ile hakiki olan ölümden birini seçmesini ister. Marquis De Sade "Dinden sakınmalısın, hiçbir şey seni dinden daha kötü bir şekilde tuzağa düşüremez... Fantastik Tanrı safsatası çocukluğundan beri mantıklı düşünmeni engelliyor, kutsal baskılar aklını karıştırıyor. Unut onu, küçümse onu, Tanrı olgusu yararsız ve saçma. Onun varlığı, bir hayal, deli saçması ve bu hatanın içinde huzuru bulman imkânsız,

³⁰ Hasan Süzer, Yanlışlık

³¹ Hasan Süzer, Yanlışlık,

onun sana verebileceği ödül mutsuzluktan başka bir şey olamaz”.³²Der. Bu saçmalıkta var olmanın ne anlamı vardır.

Maria'nın aldığı bu bilgiyle haykırmaktan ve yardım istemekten başka çaresi kalmamıştır. Gerçek tüm çıplaklığı ile onu çaresiz bırakmıştır. Ancak tek bildiği kurtarıcı olan tanrıdan yardım ister. Oysa tanrı ona yardım etmeyecektir. Etraftan herhangi birisinden ister. Ama yine de ona yardım eden olmayacaktır. Maria tüm bu öğrenmeleri ile yapayalnız kalmıştır.

*Yönetmen: Üzgünüm Ama edemem.*³³

Albert Camus'un “Yanlışlık” adlı oyununda bu sözler oyunda hiç konuşmayan uşak tarafından söylenir. Oysa bizim filmimizde bu sözler yönetmene aittir. Eğer bu kurmacanın yöneticisi yönetmense karaktere burada yardım edemeyecektir. Çünkü yönetmen bile yönettiği filmde, filmin kurgusuna başlamadan nasıl biteceği bilemez. O filme sadece kafasında olanları aktarabilir.

Eğer Tanrı her şeyi önceden biliyorsa birçok şeyi değiştirebilir, o halde neden güçleri sınırsız olan yüce Kadir hiçbir şey yapmıyor? Bu mutasyonun neden üstesinden gelemiyor? Tabii eğer geleceği bilmiyorsa yapabileceği bir şey de olamıyor. Bir şeyleri değiştirmesine ya da onun geleceği bu şekilde etkilemesine karar veren ne? Bu kanunlar nerede? Gücünü nereden alıyor? Eğer sizin Tanrınız özgür değilse, eğer uyması gereken kurallar varsa, o halde alın yazısını ve şansını ona dua ederek, ona ibadet ederek değiştirebileceğinizi, yoluna sokabileceğinizi nasıl düşünebiliyorsunuz? Aslında insan için çok daha tehlikeli, çok daha aldatıcı başka bir tehlike daha vardır o da, Tanrının aslında insanların mutluluğunu düşünmediğidir. İyiliksever de olsa, bizi sevse de sevmese de bu böyledir. Bence imkânı olmayan hiçbir şeyi o imkânlı hale getiremez. Aslında o insanları zalimce kendi boyunduruğu altında yönetmektedir.

Bu sinir bozucu ve nefret Tanrı despottan, barbardan, canavardan başka bir şey değildir ve ondan nefret edilmesi gerekir. Eğer Tanrı varsa neden sadece acı çektirmek için var ve bu acuların hepsini de kendi yaratmış. Eğer her şeyi yapabilecek

³² Sade, (31-33)

³³ Hasan Süzer, Yanlışlık

*gücü varsa, o halde sizin Tanrınız kötülüğe neden izin veriyor? Tanrı açıkça kinci bir varlıktır, çok barbardır, çok kötüdür, çok adaletsizdir, çok acımasızdır. İşte bu yüzden intikam, barbarlık, kötülük, adaletsizlik, kötülük çok gereklidir. Zaten o da bütün bunların insanlar tarafından kabulünün zor olduğunu bildiği için kötülüğü değil iyiliği temsil ettiğini düşündürmektedir. İnsanlar eğer Tanrının yansımaları ise o halde neden kötüler?*³⁴

Filmin sonunda Martha'yı dışarıda yürüken görürüz. Bence kendini daha önce öldürdüğü tüm insanları attığı nehre atar. Böylece kendi ölümünün de diğer ölümler kadar anlamsız olduğunu anlamak ister. Buna inanır. Tüm öldürdüğü diğer insanlar gibi kendi ölümünün de değeri yoktur. Ölümün anlamsızlığı yaşayan ve uygulayan birini, hiç kimse asla intihardan koruyamaz.

“Özgür olarak adlandırılabilir tek varlık, kendi varlığını iptal eden (kendini ondan ayıran) varlıktır. Dahası, bu iptal edişin var olma eksikliği olduğunu ve bunun aksinin olmayacağını da biliyoruz. Özgürlük kesinlikle kendini varlıktan yoksun bırakan varlıktır. Ama göstermiş olduğumuz gibi, tutku varlığın yokluğuyla eş anlamlı olduğundan, özgürlük ancak kendini varlığın tutkusu kılan varlık olarak ortaya çıkabilir; yani pour-soi'nın en-soi-pour-soi olma tasarısı olarak. Burada, hiçbir şekilde özgürlüğünün özü ya da doğası olarak kabul edilemeyecek soyut bir yapıya ulaştık, çünkü özgürlük varoluştur ve onun varoluşu özünden önde gelir; özgürlük somut olan ve kendi seçiminden – yani, kişiden – ayırt edilmeyen bir durumdur. Ne var ki, ele alınan yapıya özgürlüğün gerçekliği denilebilir, yani bu özgürlüğün insani anlamıdır.”³⁵

2.4.OYUNCU UYUMSUZ İLİŞKİSİ

Her gün yeni bir sahnede sadece o akşam için varolan oyuncu... Oyun bittiği andan itibaren biraz önceki karakterden farklı dünyadaki herhangi biridir. *Oyuncu geçici olanın alanına egemendir. Biliriz, ünlerin en gelip geçicisi onun ünüdür*³⁶. Martha

³⁴ Sade , Sf:48, 50,51, 52,416,421

³⁵ Sartre Jean-Paul, Varlık ve Hiçlik İthaki Yayınları çev: Turhan Ilgaz sf 141

³⁶ Camus Albert, Sisifos Söyleni, sf:81

karakteri olarak varolmanın anlamsızlığı konuşulurken, film bitiminde oyuncu olarak dışarıdan biri olarak filme ve karaktere bakmanın şansını elde ettim. Bu çalışmada film oyunculuğunu, tiyatro oyunculuğunu ayıran en büyük fark, oynadığın karakteri izleme şansının olmasıdır. O andan oyuncu şimdi zamanı değil, geçmiş bir zamanı konuşmaya başlar. Kendini oyuncu olarak geçmiş bir zamanda izleme olanağı oldukça keyif verici. Bu durum filmin oluşumunda hem montaj hem de kurguda çalışabilme lüksünü de sağlayan bir şey oldu.

SONUÇ

Kimdi Başkaldıran insan? “Hayır” diyebilirdi. Dünyaya atılmışsındır, hayatını seçemezsin. Seçim yalandır. Tragedya gibi arada kaçınılmaz bir kader vardır. Bizim burada varolmamızla birlikte bağımsız olarak hepimizde ortak olan durumdur bu. Ben kendimin farkına vardığımda, benim için alın yazısı yazılan yolu nasıl yürüyeceğine karar veriyorum. Bu açıdan Martha karakteri olarak değil. Var olan durum üzerinden oyunculuğumu belirlemem gerekiyordu. Yani karakter odaklı düşünmemek gerekiyor. Martha karakterini dünyaya atılmışlıktan oynamaya çalıştım. Çünkü karakterden çok Camus’nün dünya görüşü Martha karakterine o kadar sirayet etmişti ki, ancak bu düşünce oynanabilirdi. Bir düşüncenin oyun olarak getirilmesi bu açıdan zorlanmama neden oldu. Hiçbir ritüeli kabul etmeyen Martha oyun arkadaşı olan Maria’ya da ritüele yaslanmamasını öğütler film boyunca.

Martha bu dünyaya atılmışlıktan oynamalı. Kötülüğün zuhur etmek zorunda olduğunu anlatmaya çalışır. Bu kişisel bir durum değildir. Çünkü bu hayatı biz seçmediyse bu hayatta ne kadar özgür olacağımız da tartışmak zorundayızdır. Böylesine anlamsız olduğunu düşündüğü dünyayı Maria’ya anlatmasının en önemli nedeni Maria ile bir ortaklık yaşaması idi. Maria’nın da kendisi kadar bu dünyaya atılmış olduğunu ona göstermek istemekten oynaması gerekiyordu. Maria’ya tüm düşüncesini anlatmasının en önemli nedeni ona el verme isteği idi. Onun da fark etmesini istemesi idi. Oyuncu olarak Martha’nın Maria’ya tüm bu düşünceleri anlatırken de kendisinin de bu düşünceleri anlamaya çalışmasından oynadım. Böylece şimdiki zamanın bir anlamı olacaktı. Çünkü zaman kavramı özellikle filmin son montajıyla tamamen değişmiş zamansız bir yere gelmişti. Oyuncu olarak şimdiki zamanda olanı fark etmekten başka bir çare bırakmamıştı.

Maria’dan gelebilecek herhangi bir düşüncenin Martha’nın fikrini değiştirebileceğine inanma düşüncesi yaratmasını istemektedir Martha... Çünkü hayattan bir değeri olmasını ister. Bu yüzden bu anlamsız hayatta kendini özgürleştirmek ister. Maria’ya hiçbir talep göstermeksizin düşüncelerini anlatması da işte tam da bu yüzden olacaktır. Onu kendi düşüncesine –hakikate –davet eder Martha...

KAYNAKÇA

Camus Albert, *Sisifos Söyleni*, Çeviren: Tahsin Yücel, İstanbul, Can Yayınları,(2008)

Camus Albert, *Başkaldıran İnsan*, Çeviren: Tahsin Yücel, İstanbul, Can Yayınları,(2008)

Camus Albert, *Yanlışlık*, Çeviren: Ferit Edgü, İstanbul, Ekin Basımevi,(1964)

Kuçuradi İonna, *Sanata Felsefeyle Bakmak*, Ankara, Ayraç Kitabevi,(1997)

Bloch Ernst, Lukacs Gyorgy, Brecht Bertolt, Benjamin Walter, Adorno Theodor, *Estetik ve Politika*, Çeviren: Ünsal Oskay, İstanbul, Alkım Kitabevi,(2006)

Eslin Martin, *Absürd Tiyatro*, Çeviren: Güler Siper, Dost Yayınevi,(1999)

Şener Seveda, *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*, Eskişehir, Devlet Konservatuvarı Yayınları,(1991)

Brockett Oscar, *Dünya Tiyatro Tarihi*, Ankara, Çeviren: Sevinç Sokullu, Sibel Dinçel, Tülin Sağlam, Semih Çelenk, Selda Öndül, Beliz Güçbilmez, Ankara, Dost Yayınevi,(1995)

Nutku Özdemir, *Dünya Tiyatrosu Tarihi 2*,İstanbul, Remzi Kitabevi,(1985)

Çalışlar Aziz, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,(1995)

Sartre Jean-Paul, *Varlık ve Hiçlik*, çeviren: Turhan Ilgaz, İstanbul, İthaki Yayınları, (2009)

Sade Marquis De, *Juliette Cilt I "Erdemsizliğe Övgü"*, Çeviren: Münire Yılmaz, İstanbul, Chivi Yazuları Yayınevi, (2003)

Morton Adam, *Kötülük Üzerine*, Çeviren: Zeynep Okan, İstanbul, Güncel Yayıncılık, (2006)

Sartre Jean Paul, *Varoluşçuluk*, Çeviren: Asım Bezirci, İstanbul, Say Yayınları, (1999)

Acarlıoğlu Abdullâtif, *Albert Camus'nün Yanlışlık Adlı Oyununda Kişiler Ve Uzamlararası Karşıtlıklar*, Ankara, Tiyatro Araştırmaları Dergisi sayı: 15, (2003)